

11 NUMIZMATIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola poskytuje informace z oblasti numizmatiky, což je věda, která zkoumá funkce a výrobní stránku platebních prostředků, sleduje vývoj měnových systémů a různých typů platidel od nejstarších dob do současnosti. Seznamuje studenty se zásadami popisu mincovního materiálu (vnější a vnitřní znaky mincí) a také je učí rozlišovat jednotlivé druhy mincí a přiřazovat je do konkrétního měnového období.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly dokážete:

- získat základní přehled o měnovém a mincovním vývoji v rámci jednotlivých časových období (období denárové, grošové, tolarové, konvenční, rakouské a korunové, československé a české měny);
 - rozlišit jednotlivé druhy mincí;
 - popsat vnější a vnitřní znaky různých typů mincí.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

Prostudování kapitoly vám zabere přibližně 60 minut.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Numizmatika; denár; brakteát; pražský groš; floren; dukat; tolar; bankocetle

11.1 Zásady popisu mincí

Numizmatika je věda, která zkoumá funkce a výrobní stránku platebních prostředků, sleduje vývoj měnových systémů a různých typů platidel od nejstarších dob do současnosti. Zaměřuje se na předmincovní typy platidel (plátno, kovy), mince, kreditní

platidla (kreditní mince z obecného kovu, kreditní papírová platidla) a také na početní peníze (žetony). Využívá metody a poznatky z historie, archeologie, ekonomie, chemie, uměleckých oborů a dalších vědních odvětví. Jejím cílem je nejen pochopit a dokumentovat fyzické a historické aspekty mincí a platidel, ale také jejich širší význam ve společnosti.

Při popisu mincí si všímáme jejich vnějších a vnitřních znaků. K vnějším znakům patří: tvar (většinou okrouhlý, zřídka čtvercový nebo kosočtvercový), velikost (průměr/rozměr), obraz (tj. ikonografie v mincovním poli), nápis (text v řadách v poli mince), opis (text v tzv. opisovém kruhu, obklopujícím obraz mince) a okraj, resp. hrana mince (např. perličkový, sekaný, někdy i s textem (heslem) na hraně).

K vnitřním znakům patří: váha (jedná se o hrubou váhu, tj. celkovou váhu mince), jakost (je to poměr drahého kovu v minci k přísadám, vyjádřený v promile) a zrno (jádro mince (váha drahého kovu mince)).

Popis mince by měl být jasný a přesný, aby bylo možné minci jednoznačně identifikovat. Jeho součástí by měly být následující položky:

- typ mince
- nominální hodnota – uvedení nominální hodnoty mince (např. 1 koruna, 50 centů)
- vydavatel (emitent) mince
- rok ražby – rok, kdy byla mince ražena, nebo období, během kterého byla v oběhu
- mincovna / mincovní značka – informace o mincovně, kde byla mince vyrobena (někdy je toto označeno na minci určitou značkou)
- materiál – určení materiálu, z něhož je mince vyrobena (např. zlato, stříbro, měď, bronz)
- průměr a hmotnost – přesné rozměry mince, včetně průměru a hmotnosti
- ikonografie, tj. avers (líc) a revers (rub) – detailní popis obou stran mince. Avers často obsahuje portrét panovníka, státní znak nebo jiný významný symbol. Revers může obsahovat různé motivy, jako například znaky města, krajiny, zvířata, historické události
- hrana mince – popis hrany mince (hladká, vroubkovaná, s nápisem)
- místo uložení a inventární/přírůstkové číslo
- příp. literatura, kde byla mince publikována.

Příklad:

Dvoutolar Jiřího Fridricha Krnovského z roku 1592

avers: poprsí knížete Jiřího Fridricha s palcátem v pravici a mečem v levici z pravého poloprofilu; opis: • MO : NO : ARG : GEOR • F • MAR • BRAN • Z • SL • DVC • ;
revers: kříž ze zdobených sloupů se čtyřmi znakovými štíty v meziprostorech (šachovnice, lev, gryf a orlice) a jedním uprostřed (orlice); opis:+ SI : DEVS * PRONOBIS *
QVIS : CONTRA * NOS * 15 / 92 *

datace: 1592

materiál: stříbro

průměr: 4,6 cm

váha: 58 g

mincovna: Krnov, správce mincovny: Gregor Emich

Místo uložení: Slezské zemské muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. I/260

Literatura: FRIEDENSBURG, Ferdinand – SEGER, Hans: *Schlesien Münzen und Medaillen der Neueren Zeit. Im Auftrage des Vereins für das Museum Schlesischer Altertümer*. Breslau 1901, č. 3295.

Obrázek 76: Dvoutolar Jiřího Fridricha Krnovského z roku 1592.

Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. I/260.

11.2 Vývoj mincovnictví v českých zemích (typy mincí)

1. Období denárové a brakteátové měny (pol. 10. stol. – 1300).

Obrázek 77: Denár Boleslava I. (972–999).

Zdroj: Národní muzeum – Historické muzeum, Numismatická sbírka, bez inv. č.

Obrázek 78: Velký brakteát Přemysla I. Otakara (1197–1230), po roce 1197.

Zdroj: Národní muzeum – Historické muzeum, Numismatická sbírka, inv. č. H5-5879.

2. Období grošové měny (1300–1574)

**Obrázek 79: Pražský groš Jiřího z Poděbrad (1458–1471),
mincovna: Kutná Hora.**

Zdroj: Národní památkový ústav, odborné pracoviště v Ostravě, inv. č. 09/23-263/057.

**Obrázek 80: Florén lehnického knížete Václava I., kolem 1342,
mincovna: Lehnice.**

Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. I/328.

Obrázek 81: Dukát vévody Přemka I. Opavského, po roce 1419.

Zdroj: Národní muzeum – Historické muzeum, Numizmatická podsbírka, inv. č. H5-18050.

3. Období tolarové měny (1519–1750)

Obrázek 82: Tolar těšínské kněžny Alžběty Lukrécie z roku 1650.

Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numismatické pracoviště, inv. č. I/136.

4. Období konvenční měny (1750–1857)

Obrázek 83: Tolar Františka Josefa I. z roku 1852.

Zdroj: Národní muzeum – Historické muzeum, Numismatické pracoviště, inv. č. H5-102185.

Obrázek 84: Bankocetle v hodnotě 25 zlatých z 1. června 1806.

Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. IIIB/176.

6. Období rakouské a korunové měny (1857–1918)

Obrázek 85: Rakouská měna, Dvacetikrejcar Františka Josefa I. (1848–1916) z roku 1856.

Zdroj: Národní muzeum – Historické muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. H5-46448.

Obrázek 86: Korunová měna, 10 korun 1904, Rakousko-Uhersko.

7. Období československé korunové měny (1919–1993)

Obrázek 87: 100-korunová státočka z 15. dubna 1919.

Zdroj: Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numizmatické pracoviště, inv. č. IIIA/123.

8. Období české měny (od roku 1993) – dnešní mince a bankovky.

DALŠÍ ZDROJE

1. HÁSKOVÁ, Jarmila: *Pražské groše (1300–1526)*. Praha 1991.
2. NĚMEČKOVÁ, Věra: *Peníze posledních Přemyslovců a počátky české grošové měny*. *Folia numismatica* 21, 2006–2007 [vyd. 2008], s. 91–101.
3. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Základy numismatiky*. Praha 1975.
4. PETRÁŇ, Zdeněk – RADOMĚŘSKÝ, Pavel: *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky*. Praha 2001.
5. POŠVÁŘ, Jaroslav: *Měna v českých zemích (od 10. do poč. 20. století)*. Opava 1962.
6. SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.
7. VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české*. Praha 2000.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

1. Identifikujte typy mincí a popište je.

Zdroj: Slezské zemské muzeum, Numismatické pracoviště, inv. č. I/96.

Zdroj: Slezske zemske muzeum, Numizmaticke pracoviste, inv. c. I/326.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Na závěr lze konstatovat, že správný popis mincí je prvořadým požadavkem numizmatické práce. Měl by zahrnovat mimo jiné určení typu mince (případně její varianty), jejího vydavatele (emitenta), datum a místo ražby (mincovnu), materiál, průměr, hmotnost a také podrobný popis mincovního obrazu respektující — v případě erbů či znaků na nich se objevujících — heraldická pravidla. Při popisu mincí je tedy důležité věnovat pozornost jejich vnějším i vnitřním znakům.